

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківське обласне історико-археологічне товариство

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

VIII Міжнародної наукової конференції

9–10 листопада 2012 року

Харків
ТОВ «НТМТ»
2012

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

П78

Художник *С. Е. Кулинич*

П78 **Проблеми історії та археології України: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції (Харків, 9–10 листопада 2012 р.).** — Харків: ТОВ «НТМТ», 2012. — 100 с.
ISBN 978-617-578-105-0

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

Харківське обласне історико-археологічне товариство висловлює подяку співробітникам ДП ОАСУ «Слобожанська археологічна служба» за фінансову допомогу у виданні матеріалів конференції.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції

9–10 листопада 2012 року

Відповідальний за випуск *С. В. Д'ячков*

Художній редактор *С. Е. Кулинич*

Комп'ютерна верстка *Ю. І. Цитковська*

Коректор *І. Л. Д'яченко*

Свідоцтво ДК № 1748 від 15.04.2004

Підписано до друку 30.10.2012. Формат 60×84/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 12,09. Наклад 300 прим.

ТОВ «НТМТ». пр. Леніна, 58, к. 108, м. Харків, 61072

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое общество

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ И АРХЕОЛОГИИ УКРАИНЫ

МАТЕРИАЛЫ

VIII Международной научной конференции

9–10 ноября 2012 года

Харьков
ООО «НТМТ»
2012

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

П78

Художник *С. Э. Кулинич*

П78 **Проблемы истории и археологии Украины: Материалы VIII Международной научной конференции (Харьков, 9–10 ноября 2012 г.).** — Харьков: ООО «НТМТ», 2012. — 100 с.
ISBN 978-617-578-105-0

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

Харьковское областное историко-археологическое общество выражает благодарность сотрудникам ДП ОАСУ «Слобожанская археологическая служба» за финансовую помощь в издании материалов конференции.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції

9–10 листопада 2012 року

Відповідальний за випуск *С. В. Д'ячков*

Художній редактор *С. Е. Кулинич*

Комп'ютерна верстка *Ю. І. Цитковська*

Коректор *І. Л. Д'яченко*

Свідоцтво ДК № 1748 від 15.04.2004

Підписано до друку 30.10.2012. Формат 60×84/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 12,09. Наклад 300 прим.

ТОВ «НТМТ». пр. Леніна, 58, к. 108, м. Харків, 61072

ISBN 978-617-578-105-0

© Колектив авторів, 2012

відчутні зміни і у світогляді, вони пов'язані із подальшим проникненням християнства у поховальні традиції киян — могильники проникають на територію міста. На Подолі зводяться нові церкви, в тому числі і кам'яні, виникають нові кладовища. «Окраїнні» могильники Подолу у більшості своїй зникають під житловими кварталами міста, яке постійно розрос-

тається. Ці процеси добре фіксуються в стратиграфії культурних горизонтів давньоруського Подолу.

Динаміка функціонування подільських могильників давньоруського часу та їх місце в планувальній структурі міста простежувалися на основі відомих нам матеріалів, тому не виключено, що наступні археологічні дослідження внесуть корективи в запропоновану авторами схему.

В. А. Калініченко (Чернівці)

ШИЛОВИДНІ НАКОНЕЧНИКИ СТРІЛ: ПРОБЛЕМА ПОЛІВАРІАНТНОСТІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ (за матеріалами Прутсько-Дністровського межиріччя)

Одними із найбільш рідкісних видів наконечників стріл є шиловидні проникателі малих енергій, які у зв'язку з еволюцією захисного озброєння та обладунку змінювалися та еволюціонували, а отже виникла проблема поліваріантності та їх примінення загалом, і власне інтерпретації їх в подальшому, зокрема в балістичній справі.

Отже, загалом, нині на території Буковини зафіксовано 14 знахідок шиловидних броньбійних наконечників стріл. Зброя даного типу загалом, за типологією А. Медведєва відноситься від типу 90 до типу 95, з коригуванням кожної у зв'язку з формою того чи іншого наконечника.

Тип 1 — шиловидні квадратного перетину з простим упором за А. Медведєвим. Коригування для наконечника з території Буковини: шиловидний черешковий, 6,8–7,4 см, довжина вістря 4,6–5,0 см, ширина однієї грані 0,5–0,7 см.

Тип 2 — шиловидні квадратного перетину в плані без упора. На теренах Сірето — Дністровського межиріччя такі наконечники відомі на городищі в Чорнівці. Коригування для наконечників з території Буковини: шиловидні черешкові, квадратні в плані без упора, похибка на ромбічність форми наконечника присутня. Виявлені такі наконечники на Чорнівському городищі. Довжина їх, в середньому, становила 5,7–6,8 см, довжина головки — 3–3,5 см, ширина однієї грані 0,5–0,6 см.

Тип 3 — дослідник І. Возний відносить даний наконечник стріли до типу 93 за класифікацією А. Медведєва — шиловидні ромбічного перетину з простим упором, та на нашу думку, даний наконечник відноситься до типу 90. Коригування: шиловидні, черешкові, квадратні в плані без упора з ромбоподібним загостренням бойової головки. На теренах Сірето — Дністровського межиріччя такі наконечники відомі на городищах у Чорнівці, Недобойцях, Зеленій Липі. Довжина їх в середньому становила 6,8–7,4 см, довжина вістря 4,6–5,0 см, ширина однієї грані 0,5–0,7 см.

В. В. Колода (Харьков)

ЖИЛИЩА РОМЕНСКОГО ГОРОДИЩА ВОДЯНОЕ

Городище Водяное находится в Змиевском районе Харьковской области между селами Водяное и Красные Поляны в урочище Холодный Яр на одном из господствующих мысов, что на 50 м возвышается над поймой правого берега реки Уды. Оно состоит из двух линий укреплений: внешней (скифского времени) и внутрен-

Тип 4 — вузькі шиловидні чи пірамідальні квадратного і ромбічного перетину з перехватом біля черешка. Коригування: вузькі шиловидні черешкові, квадратного перетину з простим упором та з перехватом біля черешка. Відомі такі вістря стріл з матеріалів городищ у Чорнівці та Зеленій Липі. Довжина їх становила 7,4 см, довжина головки 5,0 см, ширина 0,5 см.

Говорячи про балістичний аспект даного типу зброї дальнього бою, який відіграє головну роль в інтерпретації шиловидних наконечників стріл, слід сказати, що він потребує ретельного вивчення, що знову ж таки і є нашим подальшим завданням, та хотілося б поставити низку проблем, які потребують нагального вирішення. Перш за все, хто стріляв шиловидними броньбійними наконечниками стріл: нападник чи захисник? На нашу думку, очевидно, що захисник городища, який захищений в першу чергу інженерними фортифікаціями, проти яких даний тип стріл немає сенсу використовувати. Далі, чи можуть знахідки шиловидних наконечників стріл свідчити про те, що ними обстрілювалися лише броньовані цілі? Напевне ні, так як основною відмінністю даних наконечників стріл від інших і є в тому, що вони не викликають рикошету на будь-яких кутах зустрічі з броньованою ціллю. І ще виникає питання, чи являється шиловидний наконечник стріли технологічно більш складним та дорогим виробом, ніж наприклад, листовидний наконечник чи зрізень? Безумовно, що так, адже при його виготовленні, на відміну від останніх типів, для балансу стріли в польоті потрібно забезпечити симетрію перемінного перетину металу одразу у двох перпендикулярних площинах.

Таким чином, ці декілька проблем є подальшим нашим завданням для вирішення, з використанням аналогій та розрахунків розмірів шиловидних броньбійних наконечників стріл. Тому, підводячи підсумок, слід сказати, що шиловидні броньбійні наконечники стріл несуть неабияку цінність для складення ретроспективи історичного минулого краю. Тому вивчення їх буде продовжено.

ней (раннесредневековой). В конце I тыс. н. э. группой северян была заселена лишь северо-восточная оконечность мыса, ограниченная более поздним валом. В исследовании памятника в разное время приняли участие: Н. Фукс, И. И. Ляпушкин, Б. А. Рыбаков, Б. А. Шрамко. Последний раскопал здесь первое роменское жилище

СОДЕРЖАНИЕ

ПРОГРАММА Международной научной конференции «Проблемы истории и археологии Украины»	5
--	---

ЭПОХА КАМНЯ И ПАЛЕОМЕТАЛЛА

Берестнев С. И. (Харьков). Об «инсигниях власти» эпохи палеометалла	12
Бровендер Ю. М. (Алчевск). О производственных культах Донецкого горно-металлургического центра (по материалам Картамышского археологического микрорайона памятников эпохи бронзы)	13
Горбенко К. В. (Николаев). Раскопки производственного помещения на «цитадели» городища Дикий Сад в 2011 году	13
Дьяченко Я. О. (Харьков). К проблеме «математизации» археологии	14
Загородняя О. Н. (Алчевск). Новые данные о функциональном назначении орудий из кости Картамыша	15
Кислий О. Е., Исламов Е. М. (Сімферополь). Информативність декоративного мистецтва епохи енеоліту—бронзи	16
Максимова О. А. (Воронеж). Бытовые памятники срубной культурно-исторической общности в бассейне Северского Донца в оценке украинских исследователей последнего десятилетия XX столетия	17
Пробейголова А. С. (Луганск). Керамический комплекс Давыдо-Никольского поселения финала эпохи бронзы (по материалам 2007–2011 гг.)	18
Пряхин А. Д. (Воронеж). К обоснованию целесообразности закрепления за одной из культур срубной культурно-исторической общности названия «мосоловская срубная культура»	18
Семенова А. А. (Київ). До інтерпретації функціонального призначення прикрас з мушель молюсків (за матеріалами комплексів пізньопалеолітичних стоянок Східної Європи)	19
Сніжко І. А. (Харків). Визначення часу існування стоянки біля с. Кам'янка	20
Супруненко О. Б. (Полтава). Енеолітична гробниця-циста з пониззя Сухого Кобелячка на Полтавщині	21
Шерстюк В. В. (Полтава). Поховальні комплекси зрубного часу нижньої течії Псла	22
Шутелева И. А., Щербаков Н. Б. (Уфа). Казбуруновский I курганный могильник: сакральный комплекс срубно-алакульского населения Башкирского Приуралья (первоначальные результаты исследования)	23

РАННИЙ ЖЕЛЕЗНЫЙ ВЕК

Бабенко Л. И. (Харьков). О содержимом амфоры на пекторали из Толстой Могилы	24
Бабенко Л. И. (Харьков), Вальчак С. Б. (Москва). Еще раз об атрибуции черногоровских удил: 20 лет спустя	25
Бойко Ю. Н. (Винница). Культ Диониса в Северном Причерноморье и на его скифской периферии	25
Буйнов Ю. В. (Харьков). Этносоциальная атрибуция погребения скифского времени в кургане 11 у пос. Старый Мерчик в Харьковской области	26
Головченко Н. Н. (Барнаул). К вопросу о типологии наплечной одежды носителей археологических культур скифо-сакского мира	27
Гречко Д. С. (Киев). К вопросу об археологических памятниках киммерийцев VII в. до н. э.	27
Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. (Кам'янець-Подільський), Могилов О. Д. (Київ). Курганы скифского часу біля сіл Спасівка та Іванківці на Західному Поділлі	28
Задников С. А. (Харьков). История изучения античной керамики Бельского городища	29
Кашуба М. Т., Вахтина М. Ю. (Санкт-Петербург). Немировское городище на Южном Буге — фокус контактов варварских культур и раннегреческой цивилизации	30
Крютченко А. А., Пеляшенко К. Ю. (Харьков). Этапы фортификационного строительства на Циркуновском городище	31
Ліфантій О. В. (Київ). Семантичне навантаження міток на наконечниках стріл скіфського Надчорномор'я	31
Плешивенко А. Г. (Запорожье). Работа Б. Н. Гракова на Бельском городище	32
Полидович Ю. Б. (Донецк). Зооморфно оформленные псалии предскифского времени	33
Разуваев Ю. Д. (Воронеж). Семилукское городище в системе скифоидных памятников лесостепного Подонья	34
Фіалко О. Є. (Київ). Музика та музичні інструменти ранніх номадів	35
Шрамко Б. А. (Харьков). Важные, но забытые открытия	35
Шрамко И. Б. (Харьков). Большие городища лесостепной Скифии	36

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ В АНТИЧНУЮ ЭПОХУ

Венцова М. И. (Донецк). Погребения с украшениями в некрополях Боспора.....	37
Грибанов Д. В. (Харьков). Боспорское государство в эпоху правления Левкона I: от симмахии к симполитии.....	38
Ивченко А. В. (Киев). Погребение римского легионера на некрополе Ольвии.....	38
Колесников К. М. (Дніпропетровськ). Херсонітські балістарії трактату Константина Багрянородного: походження, комплектування, тактика.....	39
Крапивина В. В. (Киев). О находке двух мраморных скульптур в Ольвии в 2010 году.....	40
Красникова Е. А. (Белгород). Образ человека на Боспоре и художественные приемы его создания.....	41
Медведев А. П. (Воронеж). Восточное предместье Фанагории.....	41
Новичихин А. М. (Анапа). О синдской топонимии в Северо-Западном Причерноморье.....	42
Ручинская О. А. (Харьков). Сакральная эвергетия в античных городах Северного и Западного Причерноморья в I—III вв. н. э.....	43
Шепко Л. Г. (Донецк). Формирование боспорской аристократии.....	44
Ярцев С. В. (Тула). К вопросу о регламентации религиозной жизни населения черняховской культуры.....	44

ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА АНТИЧНОГО МИРА

Акимов А. Б. (Харьков). Missio honesta и гражданская карьера римских ветеранов.....	46
Бандровський О. Г. (Львів). Політика останніх Антонінів в Карпатському регіоні та її наслідки.....	47
Барышников А. Е. (Калуга). Актуальные проблемы изучения городов Римской Британии.....	47
Беликов А. П. (Ставрополь). Кто оставил страну, будут лишены гражданских прав (OGIS. I. 338. v. 27–30): к причинам миграции из Пергама в 133 г. до н. э.....	48
Боднарюк Б. М. (Чернівці). Сарабаїтизм і поширення маргіналізованої аскетичної практики у східному чернечому середовищі IV ст.....	49
Габелко О. Л. (Москва). «Тилийское царство» кельтов во Фракии: в поисках фантома?.....	49
Зелинский А. Л. (Киев). Возможная причина воздаяния божеских почестей Птолемею Сотеру родосцами.....	50
Казаров С. С. (Ростов-на-Дону). Додонский Зевс: некоторые особенности культа.....	51
Квашнин В. А. (Вологда). Загадка плебейского трибуна 212 г.....	52
Коваль І. А. (Львів). Тіберій та Германік — два проекти зовнішньополітичної стратегії Римської імперії.....	52
Козак А. И. (Черновцы). Призвание лакедемонянина Ксантиппа карфагенянами (256–255 гг. до н. э.) в свете античной исторической традиции.....	53
Литовченко Е. В. (Белгород). К вопросу о «понимании и интерпретации» сочинений Сидония Аполлинария (V в. н. э.).....	54
Литовченко С. Д. (Харьков). Публий Клодий и Тигран Младший.....	55
Мартемьянов А. П. (Харьков). О налогообложении сельского населения Нижней Мезии и Фракии в первых веках нашей эры.....	55
Нефедов К. Ю. (Харьков). Коронация Птолемея I и возникновение эллинистической монархии.....	56
Петречко О. М. (Дрогобич). Рескрипт Адриана Мініцію Фундану.....	57
Сергеев И. П. (Харьков). Проблема кризиса III века в Римской империи в современном «западном» антиковедении.....	57
Синицын А. А. (Саратов/Санкт-Петербург). Фронтон и финал: по поводу «заимствования» Геродотом у Фукидида принципа хронологического повествования.....	58
Федорук А. В. (Черновцы). К вопросу о командовании лагидской элфантерией в битве при Рафии 217 г. до н. э.....	59
Чередниченко А. Г. (Белгород). Античная традиция об одном из древнейших названий Фракии 'Αρία.....	59
Янко А. Л. (Полтава). Етрусський термін hatrencu та його інтерпретація.....	60

СЛАВЯНСКИЙ МИР И ЕГО СОСЕДИ

Апареева Е. К. (Луганск). Атрибуты и обряды половецкого святилища в Подончье.....	62
Бібіков Д. В. (Київ). Хронологічні рамки побутування обряду кремації в Середньому Подніпров'ї в давньоруський час.....	62
Варачева К. Г. (Харьков). Нестандартные формы глиняных кубков черняховской культуры.....	63
Володарець-Урбанович Я. В. (Київ). Трубочки-пронизки раннього середньовіччя із слов'янських пам'яток.....	64
Голубева І. В., Муслімов К. Р. (Харків). Скарб рубежу XVI—XVII ст. у Цареборисівській фортеці.....	65
Денисова И. В., Болгов Н. Н. (Белгород). К истории славян в византийской Греции.....	65
Зиньковская И. В. (Воронеж). Новые находки предметов женского раннесредневекового убора в Верхнем Подонье.....	66
Івакін В. Г. (Київ). Археологічна карта поховальних пам'яток давньоруського Подолу Києва.....	67
Калініченко В. А. (Чернівці). Шилувидні наконечники стріл: проблема поліваріантності та інтерпретації (за матеріалами Прутсько-Дністровського межиріччя).....	68
Колода В. В. (Харьков). Жилища роменского городища Водяное.....	68
Корниенко В. В. (Киев). Новое свидетельство русско-финских контактов XI в.....	69
Омельяничук С. В. (Владимир). Особисті відносини між непрямыми родичами у Давній Русі.....	70
Прохненко И. А. (Ужгород). Проникновение печенегов в Верхнее Потисье.....	70

Родинкова В. Е. (Москва), Егорьков А. Н. (Санкт-Петербург). Клад раннесредневекового времени из Суджи-Замостья и состав металла его артефактов	71
Родинкова В. Е., Сапрыкина И. А., Сычева С. А. (Москва). Раннесредневековые клады Поднепровья: традиционный взгляд и новые данные.....	72
Сергеева М. С. (Київ). Матеріали до історії деревообробної справи у давньоруському місті Воїні (Воїнська Гребля)	72
Тараненко С. П. (Київ). Гідрологія давньоруського Подолу Києва за археологічними даними	73

ХАЗАРСКИЕ ДРЕВНОСТИ

Аксенов В. С. (Харьков). К вопросу о погребениях с разрушенными костяками на катакомбных могильниках салтовской культуры Подонечья	74
Аксенов В. С., Хоружая М. В. (Харьков). Наборы личных украшений населения лесостепного варианта салтово-маяцкой культуры (этнический аспект)	75
Иванов А. А. (Ростов-на-Дону). Котлы с внутренними ушками из раскопок Крымского городища в 2006–2011 гг.	75
Квитковский В. И. (Харьков). Жилища с двумя параллельными стенами на лесостепных памятниках салтово-маяцкой культуры	76
Красильников К. И. (Луганск). Формы хозяйственных структур населения степи в хазарское время	77
Лаптев А. А. (Харьков). К проблеме монолитности лесостепного варианта салтовской культуры.....	78
Решетова И. К. (Москва). Комплексный антропологический подход к изучению материалов могильника Верхний Салтов	78
Хоружая М. В. (Харьков). Погребения в дромосах катакомбных захоронений Верхне-Салтовского могильника	79
Яниш Е. Ю. (Київ). Результаты определения костей рыб (Мангуп-Кале, 2009–2010 гг.)	80

ВИЗАНТИЯ И ИТАЛЬЯНСКИЕ КОЛОНИИ В СЕВЕРНОМ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ

Алексеенко Н. А. (Севастополь). Моливодовулы соседней Херсона из южного Понта	81
Бардола К. Ю. (Харьков). О степени государственного регулирования ранневизантийской внешней торговли на Дунае	82
Болгов К. Н. (Белгород). Итоговая систематизация латинской грамматики в Константинополе VI в.	82
Болгова А. М. (Белгород). Грамматисты высших школ Ранней Византии (IV—VI вв.).....	83
Гордієнко Д. С. (Київ). До хронології науково-літературної діяльності Константина Порфирогенета.....	84
Господаренко О. В. (Миколаїв). До питання про локалізацію замка Леріче	84
Домановский А. Н. (Харьков). Император Юлиан и антиохийцы: об эффективности принудительного государственного установления цен на продукты питания в ранней Византии	85
Домановська М. Є. (Харків). М. С. Дринов про балканські походи князя Святослава 967 та 969 рр. у контексті візантійсько-болгарського протистояння X ст. (до питання про межі об'єктивності історика)	86
Дьячков С. В. (Харьков). Новый объект на карте генуэзской крепости Чембало (XIV—XV вв.).....	86
Косовская Г. А. (Белгород). К истории древнеегипетских культов в ранневизантийском Египте.....	87
Майко В. В. (Симферополь). Стекланные браслеты византийской Таврики. Вопросы типологии, технологии и хронологии	88
Роменский А. А. (Харьков). Оглашение князя Владимира: миф или реальность?	89
Сорочан С. Б. (Харьков). О комиссионерах в Византии VII—IX вв.	90
Столяренко Е. Н. (Харьков). О врачебной практике в генуэзских колониях Крыма (XIV—XV вв.)	90
Фомін М. В. (Харків). Про гірську фортецю Сьюренъ (Шиварін)	90

ИСТОРИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ: к 110-летию XII Археологического съезда

Баукова А. Ю. (Львів). Конференція 1926 р. в Керчі як аналог російських археологічних з'їздів	92
Бойко А. Л. (Ростов-на-Дону). Донское отделение Предварительного Комитета XII Археологического съезда.....	93
Гусев К. А. (Москва). К юбилею международного конгресса по антропологии и доисторической археологии 1892 года	93
Кукса Н. В. (Чигирин). Археологічні дослідження в церкві Святого Пророка Іллі в Суботіві в середині XX — на початку XXI ст.	94
Принь М. О. (Луганськ). Пам'яткоохоронні дослідження Харківського археологічного музею в Старобільській окрузі	95
Скирда В. В., Скирда І. М. (Харків). XII Археологічний з'їзд у Харкові: 110 років потому.....	96
Скирда В. В., Скирда І. М. (Харків). Дослідження В. О. Городцова на території сучасної України	96
Яненко А. С. (Київ). Археологічна секція кафедри географії та антропології при ХІНО	97